

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3: 32

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.6>

Мирослав ДНІСТРЯНСЬКИЙ, Наталія ДНІСТРЯНСЬКА

ЕТНОГЕОГРАФІЧНЕ МАКРОРАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА
ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕТНОПОЛІТИКИ

Зроблено всебічний аналіз макрорайонних етногеографічних відмінностей в Україні, які найбільше проявляються в різних співвідношеннях кількості етнічних українців та представників етнопонаціональних меншин за регіонами держави, особливостях структури населення за рідною мовою. Визначення спільних і відмінних рис етнопонаціональної й етномовної структури населення між регіонами України за допомогою низки показників (значення кількісного переважання українців над найбільшою етнічною меншиною за регіонами; співвідношення частки українців та населення з рідною українською мовою; співвідношення частки українців з рідною російською мовою та частки росіян з рідною українською мовою) дало змогу виділити 12 етногеографічних районів: 1) Закарпатський; 2) Галицький; 3) Волинський; 4) Чернівецький; 5) Подільсько-Поліський; 6) Центрально-Правобережний; 7) Центрально-Лівобережний; 8) Дніпровсько-Харківський; 9) Донецький; 10) Одеський; 11) Центрально-Причорноморський; 12) Кримський район.

Оскільки запропонована схема етногеографічного районування відображає не лише найбільш суттєві регіональні відмінності етнопонаціонального складу населення та його мовної структури, але й розкриває особливості політичного розвитку та соціально-економічного освоєння території України, суттєві відмінності в рівнях урбанізації та демографічному становищі регіонів, то вона може бути основою інтегрального суспільно-географічного макрорайонування України та важливим орієнтиром в здійсненні регіональної етнополітики.

Ключові слова: етногеографічне районування, етнічний склад населення, структура населення за рідною мовою, регіональна етнополітика, асиміляція.

Постановка науково-практичної проблеми. Актуальність дослідження. Відмінності етнопонаціонального складу населення за регіонами в межах держав здебільшого мають закономірний характер, зумовлений низкою чинників (історико-географічними передумовами, суб'єктивними моментами формування державних територій і державних кордонів, складністю міжетнічного розселення, міграціями населення, особливостями державної політики). Причому всі зазначені чинники є взаємопов'язаними, а їхня сукупна дія зумовлює утворення етногеографічних макрорайонів – значних за розмірами частин території держави, які виділяються особливостями розміщення та кількісних співвідношень етнопонаціональних спільнот і груп, що знаходить своєрідне відображення і в культурному обличчі цих ареалів та країн загалом. При цьому важливо чітко відрізнити поняття етногеографічних районів від етнографічних, які формуються в межах розселення одного народу окремими групами (етнографічними групами), що виділяються особливостями діалекту однієї мови, деякими своєрідними рисами традиційного господарства та традиційної культури.

Формування етногеографічних відмінностей має об'єктивний характер, водночас їхнє пізнання – значною мірою суб'єктивний процес, який визначається метою, завданням та методичними підходами дослідника, що своєю чергою зумовлює необов'язкову тотожність й

плюралізм моделей етногеографічного районування.

Пізнання етногеографічних особливостей є особливо важливим для України з огляду на недостатній рівень регіональної ментально-політичної консолідації українського суспільства, що потребує відповідної етнополітики в інформаційній, освітній та соціальній сферах. Водночас виділення етногеографічних районів в Україні ускладнене невідповідністю етнічної та мовної структури населення та суперечностями зовнішніх впливів.

Аналіз останніх публікацій за темою дисертації. Проблематика етногеографічного районування України недостатньо відображена в науковій літературі з огляду на інерцію науково-методологічних підходів ще радянських часів, коли етногеографії і загалом приділяли незначну увагу в суспільно-географічних дослідженнях. Регіональні етногеографічні відмінності України тогочасного періоду розкривали лише поодинокі праці, підготовлені в рамках історичних досліджень, зокрема, В. Наулка ([12], [13], [14]). Тому наукова етногеографічна аналітика більш активно почала розвиватися лише з часу проголошення незалежності України. А в 1994 році Б. Заставецький уперше провів й етногеографічне районування України на основі аналізу питомої ваги етнічних українців як корінної нації, виділивши сім етногеографічних регіонів (Карпатський, Північно-Західний, Подільський, Північно-Цент-

ральний, Східний, Північно-Східний, Південний) [7]. Цей підхід було продовжено в наступній праці авторства Б. Заставецького, О. Заставецької, Д. Ткача з урахуванням уже й етнічної мозаїчності регіонів [6]. Запропонована авторами модель досить повно відображає регіональні відмінності структури населення України в розрізі етнонаціональних спільнот та груп. Водночас в процесі етногеографічного районування держав, для яких характерною є невідповідність етнонаціонального та мовно-культурного складу населення, у тому числі й України, є потреба урахувати ще й етносоціальні параметри (мовна структура населення, ступінь асиміляції етнонаціональних груп, ступінь інтегрованості в загально-державне культурно-політичне середовище). З урахуванням таких передумов свою спробу етногеографічного районування зробив М. В. Багров, виділяючи три групи областей з приблизно однаковою часткою українців, котрі вважають рідною українську мову: «базова Україна» (14 областей, понад 95% українців визнає рідною мову своєї національності), «перехідна зона» (8 областей і м. Київ, від 75 до 95% українців вважає рідною мову своєї національності) й «етнопериферія» (дві області і АР Крим, від 50 до 65% українців вважає рідною мову своєї національності) [1, с. 99]. Цей підхід відзначається певною упередженістю й некоректністю в називанні регіонів, фіксуючи лише деякі загальні відмінності, так як для виділених ним груп областей характерною є значна внутрішня диференціація, тому пізнавальне й практичне значення цієї схеми є обмеженими.

Подальші дослідження макрорайонних етногеографічних відмінностей, як і етногеографічних досліджень загалом, фактично призупинилися з огляду на відсутність нових переписів населення. Водночас пізнавальні й практичні потреби в аналізі цієї проблематики лише зросли з огляду на сучасні складні територіально-політичні процеси в Україні. І попри обмеженість інформаційної бази етногеографічні дослідження можна і треба продовжувати як на міжрегіональному, так і на внутрішньо регіональному рівнях, враховуючи той факт, що попри беззаперечні етнодемографічні зміни, які відбулися з часу перепису населення, багато основних співвідношень в етнонаціональній структурі населення України все ж збереглося.

Значно більше в науковій літературі є публікацій, які стосуються проблем етнополітики України (В. Євтуха [5], В. Котигоренка [8], П. Надолішнього [9] та ін.), але в більшості з них недостатньо враховано районні етног-

еографічні особливості та етнополітичні небезпеки, спричинені деструктивними зовнішніми впливами.

Мета, завдання та методи дослідження.

Виходячи з стратегічної мети щодо необхідності створення цілісної моделі етногеографічного районування, яка розкривала б регіональні відмінності етнічної та мовної структури населення України та була б інформаційною основою регіональної етнополітики, в статті було поставлені такі завдання: 1) проаналізувати основні параметри етнічної структури регіонів України щодо кількісних співвідношень питомої ваги української етнічної нації та етнонаціональних меншин; 2) розкрити основні співвідношення у структурі населення за рідною мовою в розрізі регіонів; 3) провести групування регіонів України за близькістю та віддаленістю параметрів етнонаціональної структури населення, на основі чого обґрунтувати модель етногеографічного районування України; 4) з урахуванням визначених районних відмінностей виділити деякі завдання регіональної етнополітики.

Для реалізації дослідницьких завдань було зроблено аналіз й виявлено деякі загальні тенденції поширення кількості етнічних українців та представників етнонаціональних меншин за регіонами України. Визначено значення кількісного переважання українців над найбільшою етнічною меншиною, що є одним з базових показників для ідентифікації районних відмінностей. Для аналізу регіональних особливостей структури населення за рідною мовою запропоновано й використано такі показники, як співвідношення частки українців та населення з рідною українською мовою, а також співвідношення частки українців з рідною російською мовою та частки росіян з рідною українською мовою. Зіставлення значень цих показників і розкриває макрорайонні етногеографічні особливості. Для кожного з виділених етногеографічних районів характерним є свій набір етнополітичних й етнокультурних проблем, які можна і треба вирішувати в процесі регіональної етнополітики.

Викладення результатів дослідження.

Етногеографічної конфігурацію сучасної України визначають співвідношення між кількістю населення та ареалами розміщення основних суб'єктів – української державоформуючої нації, яка є ядром етнонаціональної сфери України, етнонаціональних груп, які є частинами народів, етнічна більшість та історичний ареал яких розміщені поза межами України, та невеликих корінних народів, історичною батьківщиною яких є окремі регіони

України. Етнонаціональні групи та невеликі корінні народи (кримські татари, гагаузи, караїми, кримчаки) утворюють середовище етнонаціональних меншин. Серед етнонаціональних груп слід виділити національні групи (росіяни, молдавани, румуни, угорці, поляки та ін.), які поза Україною, в межах основного ареалу розселення, мають свої національні держави, і етнічні групи, які є частинами етносів, що не мають поза Україною своєї державності (роми, асирійці та деякі ін.) [2, с. 87–104]. Кількісні співвідношення в етнічній та мовній структурі населення, географія етнонаціональних спільнот і груп розкривають не лише культурне обличчя регіонів й держави загалом, але й основні з'єднувальні ланки її геополітичної цілісності, етноконтатні смуги та водночас і ймовірність появи можливих суперечностей.

Самобутність України як окремої країни впродовж історичного часу забезпечував насамперед український етнос, визначаючи і напрям історично-політичних процесів в країні. Автохтонний характер української етнічної нації підтверджується тим фактом, що згідно з даними останнього перепису населення понад 97,6% українців народилося в Україні [10]. Саме завдяки українському етносу-нації територія сучасної України, поділена в минулі історичні часи різними державами, набула державного статусу, цілісності і сучасного вигляду, абстрагуючись від того, яким шляхом це було зроблено.

Отже, за останнім переписом населення 2001 року частка етнічних українців у всьому населенні становила 77,8%, міському – 73,7%, у сільському, етнічна структура якого більшою мірою формувалася об'єктивними демографічними процесами, 87,1%, засвідчуючи відносно високий ступінь однорідності етногеографічної ситуації у сільській місцевості України, а також і у середовищі невеликих міських поселень [11]. Причому, кількість українців у сільській місцевості (13,9 млн осіб) переважає кількість найбільшої національної меншини, росіян (1,1 млн осіб), у 12,7 разів, а сумарну кількість населення всіх етнонаціональних меншин – в 6,7 разів.

Етнічні українці становили більшість у всіх областях України: понад 90% у 13 областях (Вінницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській), від 80 до 90% – у чотирьох областях (Закарпатській, Миколаївській, Сумській, Херсонській) і м. Києві, від 70 до 80% – ще у чотирьох областях (Дніпропетровській, Запорізь-

кій, Харківській, Чернівецькій), понад 60% в Одеській області і від 50 до 60% у Донецькій та Луганській областях. Меншість – лише в АР Крим і м. Севастополі, хоча в двох з чотирнадцяти адміністративних районів Криму (Первомайському і Красноперекопському) етнічні українці становлять відносну більшість, а у Роздольненському районі частки українців та росіян є приблизно рівними (понад 40%).

Суттєво диференційованим за регіонами є і кількісне переважання українців над чисельністю найбільшої етнічної групи (у більшості регіонів це етнічні росіяни, у Закарпатській області – угорці, Чернівецькій – румуни) (див. табл.). Отже, у 14 областях (Вінницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській) коефіцієнт кількісного переважання українців є вищим від дев'яти, у двох західних областях (Закарпатській і Чернівецькій) українці кількісно переважають другу етнічну групу у понад шість разів, а у двох південних (Херсонській й Миколаївській) – у понад п'ять разів. Водночас у двох східних регіонах (Донецька та Луганська області) коефіцієнт кількісного переважання українців над найбільшою етнічною групою становить лише 1,5 (див. табл.).

Мовна асиміляція етнічних українців та представників етнічних меншин у російськомовне середовище спричинила також невідповідність етнонаціональної структури населення структурі населення за рідною мовою і загалом, і за регіонами, що є результатом тривалої бездержавності українства і, зокрема, мовної політики колишнього Радянського Союзу. Частка населення з рідною українською мовою згідно перепису 2001 року становила 67,5%, з рідною російською – 29,6%, а частка населення, що вважає рідними інші, крім української та російської, – 2,9%.

В узагальненому вигляді параметри етномовної ситуації та обсяги асиміляційних процесів, у т. ч. і здатність україномовного середовища здійснювати природну асиміляцію щодо представників інших етнонаціональних груп, розкриває співвідношення питомої ваги етнічних українців та україномовного населення (Суу) (див. табл. 1). Цей показник також суттєво диференційований між регіонами: а) у всіх західних та у двох сусідніх з ними областях (Житомирській і Хмельницькій) питома вага населення з рідною українською мовою є вищою частки етнічних українців і відповідно Суу є менше 1; б) у межах великої центральної частини України цей показник суттєво не

змінюється і становить або 1, або є лише трохи більшим 1; в) помітно переважає питома вага етнічних українців частку населення з рідною українською мовою в Одеській області, а особливо суттєво – у Донецькій й Луганській областях та в АР Крим.

Що ж до співвідношення частки українців з рідною російською мовою та частки росіян з рідною українською (Сур), яке при порівнянні відображає різні рівні асиміляції українців та росіян, то значення цього показника за регіонами (див. табл. 1) засвідчує, що в усіх центральних та західних областях України частка українців з рідною російською мовою є меншою від частки росіян з рідною українською мовою, а в усіх інших регіонах – навпаки.

Отже, зіставлення сукупності етнодемографічних та етносоціальних показників (частка етнічних українців і етнічних меншин, структура населення за рідною мовою, співвідношення в рівнях асиміляції етнічних українців та етнічних росіян) дає змогу виділити як окремі етногеографічні райони такі регіони чи групи областей: 1) Закарпатський район (Закарпатська область); 2) Галицький район (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська облас-

ті); 3) Волинський район (Волинська, Рівненська); 4) Чернівецький район (Чернівецька область); 5) Подільсько-Поліський район (Вінницька, Житомирська, Хмельницька області); 6) Центрально-Правобережний район (Київська, Кіровоградська, Черкаська області, місто Київ); 7) Центрально-Лівобережний (Полтавська, Сумська, Чернігівська області); 8) Дніпровсько-Харківський район (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області); 9) Донецький район (Донецька і Луганська області); 10) Одеський район (Одеська область); 11) Центрально-Причорноморський район (Миколаївська і Херсонська області); 12) Кримський район (АР Крим) (див. рис. 1).

Важливо зауважити, що запропонована схема етногеографічного районування відображає не лише найбільш суттєві регіональні відмінності етнонаціонального складу населення та його мовної структури, але й розкриває історико-географічні особливості політичного розвитку та соціально-економічного освоєння території України, відображає суттєві відмінності в рівнях урбанізації та демографічному становищі регіонів, а тому може бути основою інтегрального суспільно-географічного макро районування України.

Таблиця 1

Деякі кількісні співвідношення в етнічній й мовній структурі населення України

за результатами перепису населення 2001 років (Розраховано авторами за: Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. К.: Державний комітет статистики України, 2003. 418 с.)

Україна, автономія, області	Частка етнічних українців (%)	Частка населення, що вважала рідною українську мову (%) у 2001 р.	Відношення кількості українців та найбільшої етнічної меншини	Співвідношення частки українців та населення з рідною українською мовою (Суу).	Співвідношення частки українців з рідною російською мовою та частки росіян з рідною українською мовою (Сур)
Україна	77,8	67,5	4,5	1,15	3,8
Автономна Республіка Крим	24,3	10,0	0,4	2,43	297,5
Вінницька	94,9	94,8	24,8	1,00	0,09
Волинська	96,9	97,3	40,8	0,98	0,02
Дніпропетровська	79,3	67,0	4,5	1,18	2,9
Донецька	56,9	24,1	1,5	2,36	45,2
Житомирська	90,3	93,0	18,2	0,97	0,12
Закарпатська	80,5	81,0	6,7	0,99	0,06
Запорізька	70,8	50,2	2,9	1,41	7,02
Івано-Франківська	97,5	97,8	55,1	0,99	0,01
Київська	92,5	92,3	15,4	1,00	0,12
Кіровоградська	90,1	88,9	12,1	1,01	0,26
Луганська	58,0	30,0	1,5	1,93	29,1
Львівська	94,8	95,3	26,7	0,99	0,03
Миколаївська	81,9	69,2	5,8	1,18	2,82
Одеська	62,8	46,3	3,0	1,36	10,48
Полтавська	91,4	90,0	12,6	1,02	0,24
Рівненська	95,9	97,0	37,3	0,99	0,02

Сумська	88,8	84,0	9,5	1,05	0,73
Тернопільська	97,8	98,3	78,4	0,99	0,01
Харківська	70,7	53,8	2,8	1,31	6,0
Херсонська	82,0	73,2	5,8	1,12	1,55
Хмельницька	93,5	95,2	26,4	0,99	0,06
Черкаська	82,2	92,5	17,2	1,01	0,14
Чернівецька	75,0	75,6	6,0	0,99	0,19
Чернігівська	93,5	89,0	18,6	1,05	0,50
м. Київ	82,2	72,1	6,3	1,14	1,8

Виділені етногеографічні райони України помітно відрізняються розмірами, географічним положенням та проблематикою міжетнічних взаємин. Зокрема, чотири з них (Закарпатський, Чернівецький, Одеський і Кримський) збігаються з одним адміністративним регіоном, що визначається їхніми суттєвими відмінностями від сусідніх областей. Якісні етногеографічні зміни щодо кількісного переважання етнічних українців, рівня їхньої асиміляції є помітними і на межі інших етногеографічних районів (див. рис. 1)

Окреслена модель етногеографічного районування України має передусім пізнавальне значення. Але оскільки для кожного з цих районів характерним є не лише набір типових етногеографічних рис, але й етнокультурних та

етнополітичних проблем, то і їхнє об'єктивне відтворення може слугувати інформаційно-територіальною моделлю при здійсненні регіональної етнополітики, основною метою якої є сукупність заходів, спрямованих на формування української політичної нації через консолідацію всіх громадян, незалежно від етнічного походження, на державно-патріотичних засадах та їхню інтеграцію в україномовне культурне середовище [3, с. 397–403]. Провідне значення в проведенні державної етнополітики має вирішення етнополітичних суперечностей, пов'язаних з використанням державної та мов етнонаціональних меншин в різних сферах життєдіяльності суспільства, та попередження етнополітичних конфліктів.

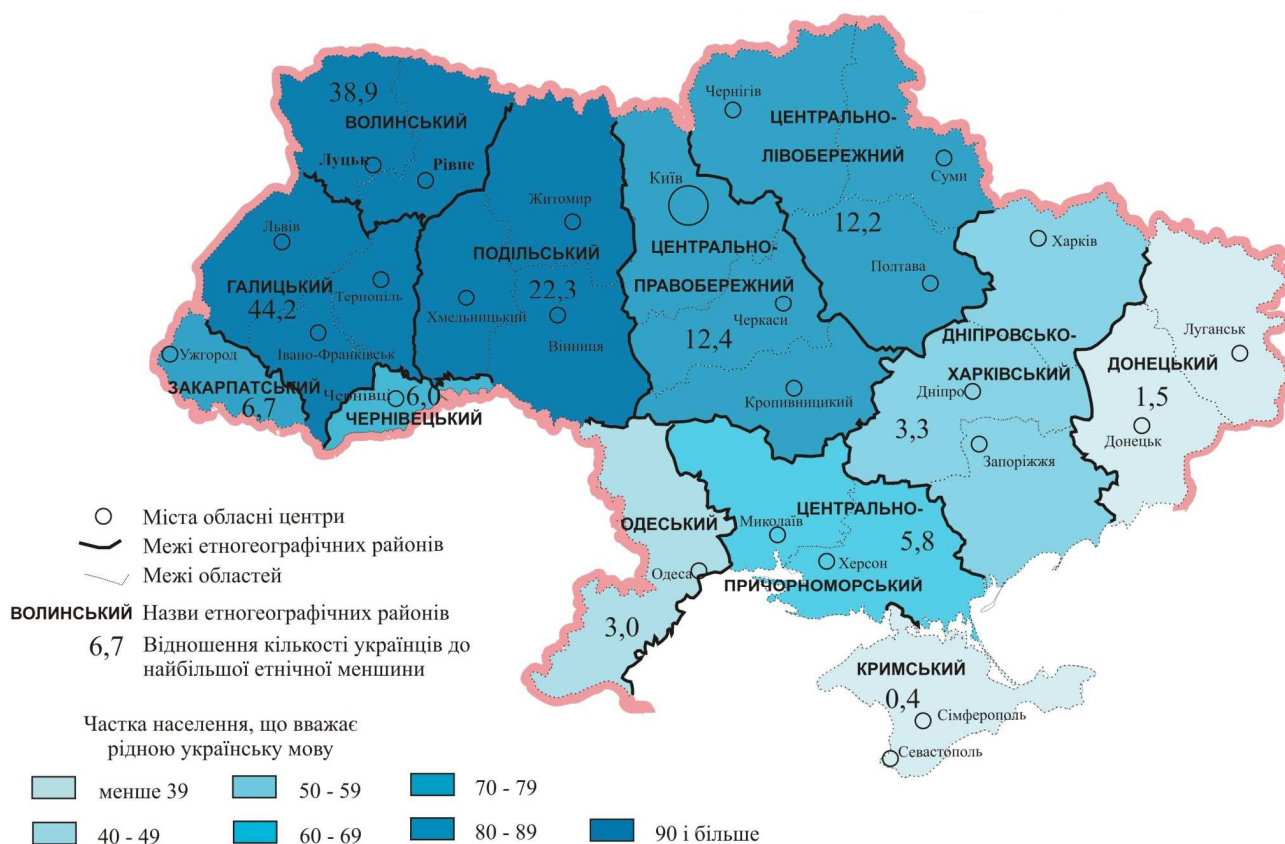

Рис. 1. Етногеографічні райони України

Але як не прикро констатувати, адекватної регіональної етнополітики, яка забезпечила

б загальнонаціональну консолідацію українського суспільства, в Україні з самого початку

проголошення незалежності так і не проводили, що мало вкрай негативні наслідки, спричинивши в умовах підривної роботи російських спецслужб поширення етносепаратистських рухів, насамперед в Кримському та Донецькому районах. Спираючись на сепаратистські організації, Росія у 2014 році розв'язала проти України гібридну війну, окупувавши Кримський півострів та частини Донецької та Луганської областей. Етносепаратистські вимоги стали й формальним приводом відкритого й масштабного збройного нападу на Україну 24 лютого 2022 року.

Воєнні дії, завдаючи Україні величезних людських втрат та руйнувань, спонукали водночас державні органи до активної протидії проявам політичного сепаратизму в регіонах держави. Однак, низка інших етнополітичних проблем все ще зберігається, що потребує відповідної інформаційної політики та організаційних заходів. Зокрема, в Закарпатському, Чернівецькому, Одеському етногеографічних районах компактно розселені етнопонаціональні меншини (болгари, гагаузи, молдовани, румуни, угорці) ще недостатньо інтегровані в українське культурне середовище. На Закарпатті і далі помітними є небезпеки поширення деструктивної ідеології політичного русинства [4], а також проблема комплексної соціальної адаптації (зайнятість, житло, освіта, культурні інституції) ромської етнічної групи. Водночас порівняно високий ступінь асиміляції та акультурації етнічних українців у регіональних центрах Центрально-Лівобережного, Дніпровсько-Харківського, Центрально-Причорноморського та Одеського етногеографічних районів поглиблює контрасти у мовній структурі населення сільської місцевості та великих міст, що створює функціональні бар'єри у їхніх взаєминах та не сприяє мовно-культурній консолідації українського суспільства, зумовлюючи також більшу поширеність радянської ідентичності. Деякі кризові вияви країнської етнічності (асиміляція та акультурація в російське культурне середовище) характерні також для столиці, що з огляду на значення столичного впливу на загальнодержавні процеси є негативним чинником. Водночас треба наголосити, що на більшій частині території, підконтрольній на початок 2023 року Україні, суперечності етнополітичного розвитку є мало вираженими. Проте моніторинг етнополітичної ситуації в кожному етногеографічному районі є передумовою збалансування міжрегіональних взаємин загалом.

Висновки та перспективи використання

результатів дослідження.

1. Макрорайонні етногеографічні відмінності в Україні, проявляючись у різних співвідношеннях кількості етнічних українців та етнопонаціональних меншин за регіонами держави, особливостях структури населення за рідною мовою, зумовлені історико-географічними передумовами, суб'єктивними моментами формування державної території, міграціями населення, особливостями державної політики радянських часів.

2. Для визначення спільних і відмінних рис етнопонаціональної й етномовної структури населення між регіонами України було використано і розраховано такі показники: 1) значення кількісного переважання українців над найбільшою етнічною меншиною за регіонами; 2) співвідношення частки українців та населення з рідною українською мовою; 3) співвідношення частки українців з рідною російською мовою та частки росіян з рідною українською мовою.

3. Об'єктивний аналіз етногеографічних відмінностей в Україні дав змогу виділити такі райони: 1) Закарпатський район (Закарпатська область); 2) Галицький район (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області); 3) Волинський район (Волинська, Рівненська); 4) Чернівецький район (Чернівецька область); 5) Подільсько-Поліський район (Вінницька, Житомирська, Хмельницька області); 6) Центрально-Правобережний район (Київська, Кіровоградська, Черкаська області, місто Київ); 7) Центрально-Лівобережний (Полтавська, Сумська, Чернігівська області); 8) Дніпровсько-Харківський район (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області); 9) Донецький район (Донецька і Луганська області); 10) Одеський район (Одеська область); 11) Центрально-Причорноморський район (Миколаївська і Херсонська області); 12) Кримський район (АР Крим).

4. Оскільки запропонована схема етногеографічного районування відображає не лише найбільш суттєві регіональні відмінності етнопонаціонального складу населення та його мовної структури, але й розкриває історико-географічні особливості політичного розвитку та соціально-економічного освоєння території України, суттєві відмінності в рівнях урбанізації та демографічному становищі регіонів, то вона може бути основою інтегрального суспільно-географічного макрорайонування України.

5. Ідентифікація районних етногеографічних особливостей є інформаційним орієнтиром в реалізації регіональної етнополітики, спрямо-

ваної на збалансування інтересів держави, етнонаціональних спільнот і груп. Стратегічне завдання регіональної етнополітики – вирішен-

ня етнополітичних суперечностей та попередження етнополітичних конфліктів в етногеографічних макрорайонах.

Література:

1. Багров Н. В. Региональная геополитика устойчивого развития. К.: Либідь, 2002. 256 с.
2. Дністрянський М. С. Етногеографія України. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с.
3. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 490 с.
4. Дністрянський М. Етногеографічна безпідставність та деструктивна геополітична спрямованість антиукраїнського проекту політичного русинства // Наук. записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. 2022. № 1. С. 95-102.
5. Свтух В. Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. К.: Фенікс, 1997. 245 с.
6. Заставецька О. В., Заставецький Б. І., Ткач Д. В. Географія населення України. Тернопіль, 2007. С. 95–100.
7. Заставецький Б. Етногеографічне районування // Соціально-економічна географія України. Львів, 1994. С. 189–192.
8. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. К.: Світогляд, 2004. 722 с.
9. Надолішній П. І. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. Київ; Одеса: Астро Принт, 1999. 304 с.
10. Населення України за місцем народження та громадянством. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. К.: Державний комітет статистики України, 2004. 367 с.
11. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. К.: Державний комітет статистики України, 2003. 418 с.
12. Наулко В. Національний склад населення Української РСР за матеріалами переписів населення // Нар. творч. та етногр. 1963. № 5. С. 24–28.
13. Наулко В. Карта сучасного етнічного складу населення УРСР. К., 1966.
14. Наулко В. Сучасні етнокультурні процеси в Українській РСР // Нар. творч. та етногр. 1978. № 4. С. 9–19.

References:

1. Bahrov N. V. Rehyonalnaia heopolytyka ustoichyvoho razvytyia. K.: Lybid, 2002. 256 s.
2. Dnistrianskyi M. S. Etnoheohrafiia Ukrainy. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2008. 232 s.
3. Dnistrianskyi M. S. Etnopolitychna heohrafiia Ukrainy. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. 490 s.
4. Dnistrianskyi M. Etnoheohrafiichna bezpidstavnist ta destruktivna heopolitychna spriamovanist antyukrainskoho proektu politychnoho rusynstva // Nauk. zapysky Ternopil'skoho nats. ped. un-tu im. V. Hnatiuka. 2022. № 1. S. 95-102.
5. Yevtukh V. B. Etnopolityka v Ukraini: pravnychiy ta kulturolohichniy aspekty. K.: Feniks, 1997. 245 s.
6. Zastavetska O. V., Zastavetskyi B. I., Tkach D. V. Heohrafiia naseleння Ukrainy. Ternopil, 2007. S. 95–100.
7. Zastavetskyi B. Etnoheohrafiichne raionuvannia // Sotsialno-ekonomichna. heohrafiia Ukrainy. Lviv, 1994. S. 189–192.
8. Kotyhorenko V. O. Etnichni protyrichchia i konflikty v suchasniy Ukraini: politolohichniy kontsept. K.: Svitohliad, 2004. 722 s.
9. Nadolishnii P. I. Rozbudova novoi systemy vriaduvannia v Ukraini: etnonatsionalnyi aspekt. Kyiv; Odesa: Astro Pryn, 1999. 304 s.
10. Naseleння Ukrainy za mistsem narodzhennia ta hromadianstvom. Za danymy Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku. K.: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, 2004. 367 s.
11. Natsionalnyi sklad naseleння Ukrainy ta yoho movni oznaky za danymy Vseukrainskoho perepysu naseleння 2001 roku. K.: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy, 2003. 418 s.
12. Naulko V. Natsionalnyi sklad naseleння Ukrainskoi RSR za materialamy perepysiv naseleння // Nar. tvorch. ta etnohr. 1963. № 5. S. 24–28.
13. Naulko V. Karta suchasnoho etnichnoho skladu naseleння URSR. K., 1966.
14. Naulko V. Suchasni etnokulturni protsesy v Ukrainskii RSR // Nar. tvorch. ta etnohr. 1978. № 4. S. 9–19.

Abstract:

Myroslav DNISTRIANSKYI, Natalia DNISTRIANSKA. ETHNO-GEOGRAPHIC MACRO-REGIONATION OF UKRAINE AS THE INFORMATION BASIS FOR REGIONAL ETHNIC POLICY

A comprehensive analysis of macro-regional ethno-geographical differences in Ukraine was made, which are most evident in the different proportions of the number of ethnic Ukrainians and representatives of ethno-national minorities in the regions of the country, as well as in the peculiarities of the population structure by native language. The main factors in the formation of ethnogeographic regions are historical and geographical prerequisites, subjective aspects of the formation of the state territory of Ukraine, population migration, and the peculiarities of state policy in Soviet times. Determination of common and distinctive features of the ethno-national and ethno-linguistic structure of the population between the regions of Ukraine using a number of indicators (the value of the quantitative superiority of Ukrainians over the largest ethnic minority by region; the ratio of the share of Ukrainians and the population with a native Ukrainian language; the ratio of the share of Ukrainians with a native Russian language and the share of Russians with in the native Ukrainian language) made it possible to distinguish 12 ethnogeographic regions: 1) Transcarpathian; 2) Halych; 3) Volyn; 4) Chernivtsi; 5) Podillya-Polyssya; 6) Central-Right Bank; 7) Central-Left Bank; 8) Dnipro-Kharkiv; 9) Donetsk; 10) Odessa; 11) Central-Black Sea; 12) Crimean.

Since the proposed scheme of ethnogeographic zoning reflects not only the most significant regional differences in the ethno-national composition of the population and its linguistic structure, but also reveals of the political development and socio-economic development of the territory of Ukraine, significant differences in the levels of urbanization and the demographic situation of the regions, it can be the basis of integral socio-geographical macro-regionalization of Ukraine and an important reference point in the implementation of regional ethnopolitics aimed at

balancing the interests of the state, ethno-national communities and groups. The strategic task of regional ethnopolitics is the resolution of ethnopolitical contradictions and the prevention of ethnopolitical conflicts in ethnogeographical macro-regions. The solution of ethnopolitical problems related to the use of the state and the languages of ethno-national minorities in various spheres of society's life is of leading importance in the implementation of state ethnopolitics. These problems are the most urgent for Transcarpathian, Chernivtsi and Odesa ethnographic regions. The relatively high degree of russification of ethnic Ukrainians in the regional centers of the Central-Left Bank, Dnipro-Kharkiv, Central-Black Sea and Odesa ethnogeographic regions deepens contrasts in the linguistic structure of the population of rural areas and large cities, which creates functional barriers in their relations and does not contribute to linguistic cultural consolidation of Ukrainian society.

Key words: ethnogeographic zoning, ethnic composition of the population, structure of the population by native language, regional ethnopolitics, assimilation.

Надійшла 12.03.2023 р.

УДК 911.3:61(477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.7>

Андрій КУЗИШИН

ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ОРІЄНТИРИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Пропоноване дослідження присвячене визначенню особливостей просторової диференціації соціальної сфери в межах території України. Розкрито сутність, об'єкти, суб'єкти, результати процесу диференціації соціальної сфери України в просторовому контекст, а також специфіку відносин і характеру розгортання відповідного процесу у просторі і часі. Для цього було зроблено аналіз доходів як одного з ключових критеріїв рівня сформованості та функціональності соціальної сфери. Обґрунтовано роль потреб населення як ключового спонукального елемента формування соціального простору.

Було досліджено залежність та зв'язок між рівнем затребуваності та використання елементів соціальної сфери та рівнем доходів населення, а також обґрунтовано регіональні та часові (в даному випадку – квартальні) відмінності споживання послуг. Визначено на регіональному рівні ключові види послуг соціального спрямування, на які витрачаються кошти споживачами.

Ключові слова: соціальна сфера, регіони України, просторова диференціація, доходи населення, доступні послуг соціального спрямування, реалізація послуг соціального спрямування.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Після початку повномасштабної російської агресії багато напрямків господарства України зазнали потужних руйнівних впливів. Тривали протистояння українського народу стало можливим завдяки потужній й постійній підтримці країн ЄС, а також зосередженості населення на допомозі фронту, так і в плані відновлення економіки загалом та послугового сегменту зокрема (як складової соціальної сфери). Для того, щоб розвиток регіонів України задовольняв потреби місцевого населення варто обрати орієнтири, які могли б виступити своєрідними маркерами щодо рівня його функціонування (зокрема, це буде важливо в повоєнний період, щоб визначати стартовий рівень для відновлення функціонування соціальної сфери). На сучасному етапі такими орієнтирами можуть бути показники останніх десятиліть, що фіксують тренди соціально-економічного розвитку.

Друге десятиліття XXI ст. загалом продемонстрували позитивні рефлексії щодо більшості індикаторів, що дозволяють аналізувати складові соціальної сфери України в регіональ-

ному вимірі.

Просторове вирівнювання умов життя є одним із «класичних» напрямів соціальної географії, проте цивілізаційний розвиток висуває все нові вимоги до рівня життя і комфортності проживання, тому перед соціально-географічними (суспільно-географічними) дослідження постають все нові завдання в цій царині. Сьогодні серед вимог, яким має відповідати сучасне українське суспільство, слід назвати відповідність характеристик розвитку цілям сталого людського розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами визначено особливості просторової диференціації соціальної сфери розкрито сутність, об'єкти, суб'єкти, результати процесу диференціації соціальної сфери України в просторовому контексті, а також специфіку відносин і характеру розгортання відповідного процесу у просторі і часі. Для цього було зроблено аналіз доходів як одного з ключових критеріїв рівня сформованості та функціональності соціальної сфери.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблемі функціонування соціальної сфери представлені в низці досліджень